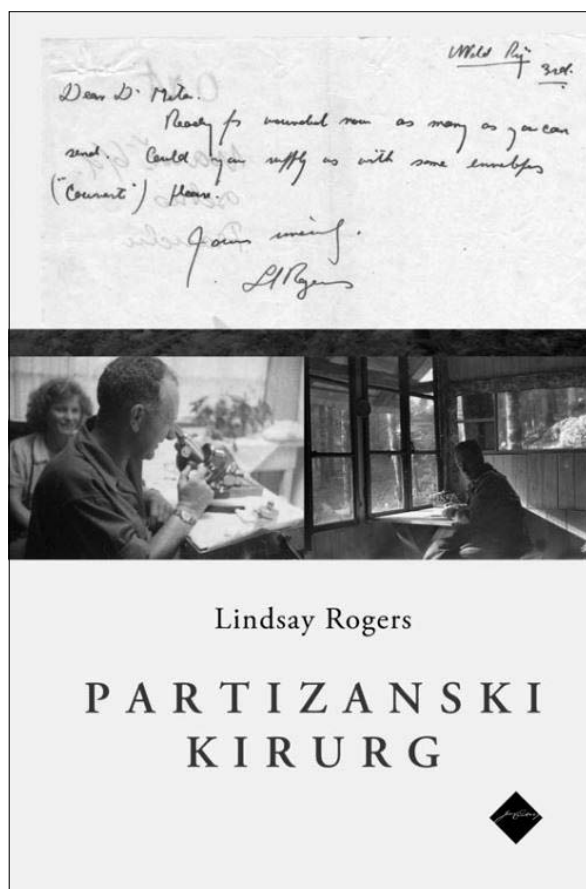

Kirurg dr. Rogers kritično o partizanski saniteti

Lindsay Rogers, *Partizanski kirurg*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2018. 304 strani

Pred nami je avtentični prevod memoarjev »*Guerrilla Surgeon*« (Partizanski kirurg) iz leta 1957, avtorja novozelandskega kirurga Lindsaya Rogersa (1901–1962), ki je kot prostovoljec britanske vojne misije med oktobrom 1943 in februarjem 1945 deloval kot partizanski kirurg na otoku Visu, v Liki, Bosni in v Kočevskem rogu. Poleg zavezniškega kirurga Kanadčana dr. Colina Scotta Defoe-a, ki je večinoma delal v Bosni,¹ je bil edini zavezniški zdravnik v vsej Jugoslaviji. Zato so zanj vedeli in ga tudi poznali. Leta 1962 je v slovenščini izšla hudo okrnjena in cenzurirana verzija njegovih spominov. Dr. Rogers je na Kočevskem od julija 1944 vodil skrito bolnišnico Ajdovec, pri tem nenehno tvegala lastno življenje, da bi pomagal partizanskim ranjenecem, kjer je kot kirurg pokazal izjemno strokovno znanje in iznajdljivost ter visoke človeške vrednote. Učil je tudi druge zdravnike in zdravstveno osebje ter pri Angležih lobiral za partizane. Temeljito je popisal življenje v roških bolnišnicah, občudoval požrtvovalnost in pogum borcev in se navduševal nad bolnišnično izvirnostjo, odlično organizirano-stjo, čistočo in slovenskim redoljubjem. Po tej plati je knjiga pravi poklon slovenski partizanski saniteti. Ob vsem tem pa je dr. Rogers, ki so ga povabili v svoje štabe tudi Tito v Drvarju, pa Boris Kidrič in Josip Vidmar v Bazo 20, doživljal številne provokacije, šikaniranja, zalezovanja, ovajanja in celo obtoževanja slabega strokovnega dela. To so izvajali predvsem

¹ Tudi dr. Colin Scott Defoe je ohranil svoje spomine na zdravniško delo pri partizanih v Jugoslaviji, večinoma v Bosni: Brian Jeffrey Street. *The Parachute Ward – A Canadian Surgeon's Wartime Adventures in Yugoslavia*. Toronto: Lester & Orpen Dennys, 1987.

politkomisarji, ki so bili po Rogersovih besedah pri Slovencih veliko zajedljivejši kot na Hrvaškem ali v Bosni. Rogers govori o povzpetništvu komunističnih aktivistov in njihovih politkomisarjev, o njihovi ideološki zadržanosti in brezobzirnem boju za oblast. Zapis človeka z drugega, a demokratičnega konca sveta, prinaša pronicljiv vpogled v situacijo, kjer avtor vidi porajanje nedemokratične, nesvobodne in policijske države, podrejene Stalinovi Rusiji. Med partizani, ki jih je bilo samo kakšnih 300.000 med 16 milijoni prebivalcev Jugoslavije, je Rogers srečeval čudovite ljudi, nad katerimi je bil iskreno navdušen. A spoznal je tudi, da partizanski boji ne potekajo prvenstveno proti tujim zavojevalcem, ampak proti razrednemu sovražniku in da se pod masko narodnoosvobodilne vojne odigrava komunistična revolucija. Rogers ne popisuje le zločinov napadalcev, četnikov, ustašev in domobrancev, ampak jasno popisuje ideološki teror in nenadna izginotja nepravovernih partizanov, njihove mračne zgodbe mučenj, umorov in pobijanj ... Pa ideološko zavajanje naroda proti Angloameričanom, ki so nudili pomoč po kapitulaciji Italije, odvažali ranjence – 2.855 iz Slovenije, okoli 30.000 pa skupno iz celotne Jugosla-

vije – v južno Italijo in ki so v samo enem popisanem dnevu v Belo krajino s kar 180 letali odvrgli tovore medicinske, vojaške in prehranske pomoči. Rogers popisuje tudi Kidričeve zlorabe te pomoči, predvsem pa silno protiangleško agitiranje in prosovjetsko propagando, ki so jo širili med ljudmi.

Knjiga prinaša spoznanja, ki jih v šestdesetih letih, v času hudega političnega enoumja slovenska oblast nikakor ni dovolila avtentično prevesti. Novi necenzurirani prevod Alenke Puhar² s kurzivnim tiskom prej neprevedenega besedila prinaša celovito Rogersovo pripoved, ki je nastala kot plod njegove bistrosti, odličnega spomina, zmožnosti orientiranja, lucidnega razumevanja dogajanja in njegove odločenosti, da svoja spoznanja pošlje v svet. Dr. Rogers je bil resnični aristokrat uma in plemeniti vitez zdravništva, ki bi moral biti v slovensko partizansko saniteto zapisan z zlatimi črkami, ne pa ostati v njej zamolčan oz. celo omadeževan.

Delo je izšlo pri Cankarjevi založbi leta 2018 (304 + 16 strani), spremlja ga obsežna in presežna prevajalkina spremna študija o partizanski saniteti pri nas.

Izvirnik je novozelandski kirurg dr. Lindsay Rogers izdal leta 1957 pod naslovom »*Guerilla Surgeon*« v Veliki Britaniji (Collins, London) in v ZDA (Doubleday, ZDA). Januarja 1962 je delo pod naslovom »Partizanski zdravnik« izšlo v slovenščini pri Založbi Borec v za četrtrino skrajšani obliki (192 strani). Iz francoščine ga je prevedel urednik revije Borec France Šušteršič, ki ni znal angleško, bil pa je poučen, kaj se sme prevesti in se je gotovo posvetoval tudi z zdravniki. Prevod je spremljal nepodpisani založniški uvod, kjer je povedano, da je delo skrajšano zaradi avtorjevega »nerazumevanja vloge komunistične partije« in njegove nesposobnosti »prilagoditi se revolucionarnim tokovom«. Kot urednik Založbe Borec je bil podpisani Tone Seliškar.

² Alenka Puhar je književnica, prevajalka, ki je bila po šolanju na klasični gimnaziji in ljubljanski filozofski fakulteti vso delovno dobo novinarka, a je hkrati poskusila raziskovati in pisati še kaj drugega. Zato je razpon njenih literarnih del velik – od zgodovine otroštva do represije in upornišтва. Zanimajo jo predvsem po krivici pozabljeni, preganjani ljudje, ki jim s svojim glasom pomaga pri vstopu v naš spomin. V zadnjih letih sta to bila Angela Vode in Izidor Cankar – pa tudi dr. Rogers. Kakšni dve leti je z rastočim spoštovanjem hodila – dobesedno in metaforično – po njegovih stopinjah.

Šlo je za tendenciozno preveden in cenzuriran prevod z retuširano zgodovino in nespoštljivo pripravo, saj sta zamenjana celo ime in priimek avtorja, kar je vneslo nemalo zmede. Takrat se je namreč v Jugoslaviji pojavljal tudi Franklin Lindsay, s katerim so ga posledično zamenjevali. V prirejenem prevodu so bile izčrtane ne le vse besede, ki so kakor koli povezane z vero, ampak so bila predvsem cenzurirana vsa avtorjeva politična, ideološka in revolucionarna razmišljanja, zapisi, ki se dotikajo partijskih aktivistov in politkomisarjev, spremenjeni pa so bili tudi kritični opisi osebnosti, ki so jim takrat pripisovali velik pomen, in naj bi se smelo o njih pisati le v slavnih tonih. Izpuščeni so bili celi odstavki pri popisih vodilnih zdravnikov, ker so ti poleg strokovnega dela bili tudi politični aktivisti. Nekateri med njimi so bili celo poročeni v sam vrh takratne slovenske revolucije. Izpuščen je bil tudi odstavek o medicinski sestri Citi, agentki tajne policije, ki je bolnim in tudi umirajočim dnevno dvakrat predavala o komunizmu in zaslugah tovariša Tita. Kot zdravstveni kader pa je bila poslana, da skrivoma nadzira Rogersa. Cenzura kaže na nevrvalgične točke Rogersovega pisanja, da partizansko gibanje vodijo partijski aktivisti in politkomisarji, ki so izrazito prorussko usmerjeni, ki jih boj proti okupatorju manj zanima kot boj proti domačim nasprotnikom in vodijo revolucijo oz. državljansko vojno. Nenehno je bilo prisotno nadziranje in ovajanje, med ljudmi pa sta vladala strah in nezaupanje. Hkrati je partija zelo skrbela, da se v upor ne bi organizirala nobena druga skupina, da je bila partizanska vojska na Zahodu prepoznana za edino legitimno osvobodilno vojsko, ki so jo po kapitulaciji Italije septembra 1943 močno podpirali zahodni zavezniki. Skrbeli so tudi, da se v Jugoslavijo ne bi izkrcali zahodni zavezniki, ampak Rusi. Rogers je bil izrazito propartizanski, a hkrati izrazito protirevolucionaren. Podpiral je domoljubni boj partizanov, ne pa komunistične revolucije. Spoznal je veliko manipuliranje s prebivalstvom o protizahodni propagandi in proruskem agitiranju. Pri tem pa so partizani od angleških zaveznikov prejeli neverjetne količine materialne podpore.³ Tudi pasusi o Službi državne varnosti

³ Proruska propaganda je na vsakem koraku ljudem prikazovala, da je podpora, ki so jo na Slovenskem po kapitulaciji Italije dobivali, bila večinoma ruska, čeprav je dejstvo, da je bilo v Belo krajino v zadnjih dveh letih druge svetovne

so bili v cenzuriranem prevodu izpuščeni, pa še veliko drugega ...

Novi prevod verno sledi avtorjevemu besedilu in ga prevajalka neredko pod črto tudi komentira s pomembnimi opombami, ki po odmaknjenem času bralcu olajšajo razumevanje Rogersovega pisanja in ga kontekstualizirajo v takratnem prostoru in času. Še veliko tehtnejša, kot sprotne opombe, je integralna spremna študija, esej Alenke Puhar z naslovom *»Kri in druge stvari«*, ki na nek način presega prevod sam, saj take študije o partizanski saniteti, odnosih med partizani in zahodnimi zavezniki, o zapletenem dogajanju pri revolucionarnem prevzemanju oblasti, doslej pri nas še nismo imeli. Jasno govori, kako je partija preko politkomisarjev prevzemala oblast in je komunizem postajal vera, ki je terjala množično pobijanje ljudi drugačnega mišljenja (kot je zapisal akad. Marjan Kordaš). Govori tudi, kako je partija imela zdravniški kader za politično slab, saj so bili številni med njimi buržuji, nezanesljivi za komuniste, ki jih je bilo zato treba nadzirati in ovajati. Tako so tudi sodili vodilnima partizanskima zdravnikoma Franji Bojc Bidovec in Viktorju Volčjaku. Vse to je Rogers v svojih spominih zelo lucidno opisoval, in bil zgrožen nad številnimi temnimi platmi, ki jih ni mogel spregledati. Kar boli, kako je ideološka zaslepljenost prevzela tudi partizanske vrhove slovenskega zdravništva, saj so bili med njimi tudi politkomisarji, ki se niso ukvarjali le s strokovnimi, ampak tudi organizacijskimi in politično-propagandnimi zadevami. Npr. strokovna navodila za delo v partizanski saniteti so bila združena tudi z ukazi o političnih urah in boj proti mrčesu z bojem proti razrednemu sovražniku ... Vodilni partizanski zdravniki – o nekaterih izmed njih je Rogers napisal nekaj ostrih besed – so po vojni zasedli osrednja mesta na popolni Medicinski fakulteti in na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Še hujše pa je dejstvo, da so ob koncu vojne nekateri izmed njih tudi podpisali poboje ranjencev, bolnikov in invalidov, predvsem iz ljubljanske bolnišnice. Dober mesec po koncu vonje med 21. in 24. junijem 1945 so jih pobili in zmetali v brezna Konfin 1 in Konfin 2 v Kočevskem Rogu.

vojne odvrženih med 6338 letalskimi tovari 5224 britanskih, in le 422 sovjetskih tovorov (Matija Žganjar). Med tem je bilo tudi 148 ton zdravil in medicinskih pripomočkov ter najrazličnejšega sanitetnega materiala.

Pobitih je bilo okoli 200 ljudi, večinoma moških, polovica med njimi mlajših od 25 let. V obeh jamah je bilo tudi precej lesenih nog, protez in bergel. Pred nedavnim je Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani precej pobitih identificiral in so jih leta 2018 skupinsko pokopali v Dolenji vasi pri Ribnici. V znanstveni monografiji *»Brez milosti«* sta profesorja Lovro Šturm in Anton Dolenc razkrila arhive o mnogih drugih pobojih ranjencev, invalidov in bolnih povojnih ujetnikov pri nas (Nova revija, 2000).

40-stranska uvodna razprava Alenke Puhar bi lahko bila samostojna knjiga. Avtorica je kot vojni otrok – kot dojenček je bila iz Bele krajine prepeljana z letalom v Južno Italijo –, čutila potrebo, da tudi sebi predoči manj znana ozadja tistega časa. Njeno dolgoletno arhivsko delo, tankočutno in minuciozno zbiranje izvirnih gradiv jo je pripeljalo do rekonstrukcije popisane vsebine z njenimi ustvarjalci in pomočniki vred. Ta temna stran zgodovine s političnim enoumjem je z Rogersovimi spomini še bolj strah zbujajoča, ker operira z imeni in priimki ljudi, ki jih poznamo.

Dr. Rogers je bil izjemno razgledan, luciden in tudi iznajdljiv človek, ki je predobro razumel, kakšno vlogo igra v Jugoslaviji Komunistična partija in kako z odstranjevanjem političnih nasprotnikov prevzema oblast. Že na poti z Visa na kopno je doživel hude stvari: pri Kornatih so jih napadli Nemci in je izgubil vso delovno opremo. Skozi grozne snežne zamete se je prebil do Like. Bil je tudi v glavnem štabu hrvaške sanitete, sam Tito ga je poklical v Drvar, kamor je šel peš, nato pa je imel tam v bližini partizansko bolnišnico, a so jih Nemci razbili. Tito je od angloameriških zaveznikov želel tri stvari, ki jih je naročil Rogersu: *»Pomagajte zdraviti naše ranjence tukaj v Bosni. Prosite, kot lahko samo vi, da bi naše ranjence iz vseh delov države evakuirali v Italijo. In povejte svetu, kako trpimo.«*

Ko je Rogers izvedel, da naj bi imeli Slovenci veliko bolje razvito konspirativno partizansko saniteto, se je odločil, da gre v Slovenijo. Do Bele krajine so ga pripeljali z letalom, kjer je julija 1944 s padalom izskočil. Slovenska partizanska saniteta ga je nerada sprejela medse. Hoteli so, da gre raje v Italijo lobirat za zdravila in da tam organizira bolnišnice. In je tudi šel ter bil pri tem tako prepričljiv,

da je poskrbel celo za sanatorij za tuberkulozo, saj je bila ravno jetika takrat najhujša bolezen. Namestili so jo v San Ferdinandu v Kalabriji in v njej sta delala ftiziolog dr. Robert Neubauer in nekaj časa Rogersova prevajalka Nada Kraigher (s katero se je dr. Neubauer kasneje tudi poročil). Rogers je v Italiji poskrbel tudi za porodnišnico, ker se je v roški porodnišnici izredno navdušil nad delom dr. Božene Grosman.

Rogersov pomen za partizansko saniteto se kaže v tem, da je v Kočevskem rogu delovno obiskoval vse tamkajšnje bolnišnice, povabljen pa je bil tudi na večerjo v samo vodstvo Slovenskega narodno-osvobodilnega sveta (SNOS) v Bazo 20, kjer je bil sedež civilnega vojaškega vrha. Tam se je tudi srečal s formalnim dvojnim vrhom NOB – predsednikom SNOS-a Josipom Vidmarjem in sekretarjem Komunistične partije Slovenije (KPS) Borisom Kidričem. O obeh je pisal tudi v svojih spominih, a sta bila zapisa v prvotnem prevodu zelo okrnjena. Napisal je, da se Kidriča vsi bojijo. Zgrožen je bil nad umori, za katere je vedel, opazal pa je tudi sam, da ljudje izginevajo...

Protiangleška propaganda je bila velika, zanikanje oziroma prikrivanje zahodne zavezniške podpore pa prav tako. Anglofilija je bila nevarna, zato so jo morali ljudje pred partijo skrbno skrivati; še po vojni v petdesetih letih so bili zato obsojeni ugledni ljudje, npr. Ljubo Sirc, pa tudi njegov stric Metod Pirc. Dr. Rogers se v knjigi tudi ves čas pritožuje, da so partizani zasegali velike količine njegovih zdravil, in da marsičesa, kar je v Italijo sam naročil in je bilo zunaj kvot, ki so bile dogovorjene med državama, ni dobil. Med tem so pogosto zmanjkovala zdravila s psihotropnim učinkom, pri čemer je Rogers tudi znal opazovati ljudi in je pri Kidriču napisal, da je videti, kot bi imel malarijo, a je ciljal na njegovo zasvojenost od opiatov, kar je bila sicer skrbno varovana skrivnost (Ante Novak, *Spomini na Kidriča*, revija Borec). Poleg tega naj bi Kidrič v večjih količinah pogosto posegal po aspirinu, kar mu je žena Zdenka poskušala omejiti tako, da je njegovim podrejenim naročila, naj mu tablete skrivajo, preprečujejo, jih ne dobavljajo.

Zanimivo je popolno zanikanje partizanske bolnišnice Ajdovec v slovenski partizanski sanitetni literaturi, četudi je bila največja med 25 roškimi

bolnišnicami, in je imela kar 80 bolniških postelj. V prvih povojnih letih ni bila označena na nobenem zemljevidu niti se o njej ni ohranil noben zapis! Ni bila odkrita, a je bila pred koncem vojne od neznanec požgana. Gre za njen hoteni izbris iz zgodovine partizanske sanitete. Zaradi dejstva, da je v Veliki Britaniji in v ZDA o njej izšlo obsežno memoarsko delo zavezniškega kirurga, je po letu 1957 ni bilo več mogoče popolnoma zamolčati. Tudi v zborniku »Poslanstvo slovenskega zdravnika« (Slovenska matica, 1965), v kateri je tretjina 600-stranske publikacije posvečene partizanski saniteti (Janez Milčinski, Bogdan Breclj, Franc Derganc, Edvard Pohar, Janez Kanoni), sta Ajdovec in major Rogers le bežno imenovana.

Sredi osemdesetih let 20. stoletja so se slovenski partizanski zdravniki odločili, da priredijo veliko srečanj, saj so se starali in so želeli poskrbeti, da bi naredili vtis o vsestranski presežnosti partizanske sanitete z njeno nekritično glorifikacijo. Slovensko zdravniško društvo je tako septembra 1984 v Postojni pripravilo posvet »Partizanska saniteta in evakuacija ranjencev v Sloveniji med NOB«, na kateri so sodelovali nekdanji partizanski zdravniki. Referati o evakuaciji slovenskih ranjencev v južno Italijo so bili objavljeni v posebni številki revije Borec aprila 1987. Bilo je 11 referatov, avtorji so vsi zdravniki in dva borca (Ruža Šegedin, Božena Ravnihar, Pavla Jerina Lah, Karel Milavec, Zora Konjajev, Davorin Valenti, Janez Milčinski ter Bogdan Robida – Dane in Stane Bobek – Miha). Vse zgodbe se dogajajo samo na letališčih. Nikoli ničesar ne povedo o tuji oskrbi ranjencev v Italiji, npr. v Bariju, kjer je bilo okoli 1200 bolniških postelj za slovenske bolnike, tujih virov praktično ne navajajo oz. le, če jih ti hvalijo. In tudi o Rogersu ne govorijo, kot bi okoli njega zarisali magični krog, ki se ga ne sme prestopiti. V literaturi pa vseeno navedejo prevod Rogersove knjige. Znano je, da je dr. Rogers original svoje knjige poslal v Slovenijo v poklon vsaj dr. Bogdanu Breclju. Postojnski simpozij se je zaključil s spomini Milčinskega na Zadar. Pavla Jerina Lah je začutila, da je vendarle treba še nekaj dodati, zato je napisala poseben članek, ki je bil nato objavljen v Borcu, in sicer Baze NOV in PO v Jugoslaviji in južni Italiji. Je pa spet napisan izključno po slovenskih in jugoslovanskih virih, v glavnem spominskih, in tudi zorni kot je »naš«. Kar je tujih drobcev, so vsi vzeti iz del Dušana Bibra, ki

je edini slovenski zgodovinar, ki si je sčasoma pridobil pravico do raziskovanja Anglo-Američanov in njihove vloge v 2. svetovni vojni in sodelovanja s partizani.

Zdravniki, ki so pisali o slovenski partizanski saniteti, so bili visoko izobraženi intelektualci, izjemni, a izrazito prokomunistično usmerjeni. Hote so minimalizirati tuje zasluge, tujo pomoč, ker je bila to zastavljena *forma mentis* – poveljevali so namreč Stalina in Ruse, vnemar pa dajali Angleže in Američane.

Prevajalka Alenka Puhar navaja, da je bil prvi razlog nove izdaje spominov predvsem moralni dolg do avtorja. Dr. Rogers je bil namreč dve leti izjemno predan svojemu delu v jugoslovanski partizanski saniteti, zato se mu je treba moralno oddolžiti za diskreditirajoči prvi prevod spominov. Leta 1962 mu je namreč bila narejena velika krivica, o njej pa je v slovenski javnosti prvič javno spregovoril zdravnik, akad. Marjan Kordaš, ki je leta 2005, desetletje in pol po zlomu komunizma, zapisal kritične misli o prevodu, ki mu je prišel v roke. Dal je dragoceno pobudo, da je sedanji integralni prevod ugledal luč sveta.

Alenka Puhar je pisala po primarnih virih. Šlo je za dolgoletno in mukotrpno zbiranje gradiv, minimalnih podatkov in razpršenih virov, ki jih je sistematično sestavljala v verodostojno zgodovino. OZNA – politična policija – je po tistem in tajno poskušala nadzorovati vse in vsakogar, da bi partija prevzela oblast. Rogersu so ves čas sledili in prav zato je o njem ostalo veliko zapisov. Gibal se je na petih bolnišničnih lokacijah v Beli krajini, da je pomagal pomoči potrebnim. Konflikti, ki so mu jih podtikali, so bili neumni, npr. podrejeni so mu očitali, da si premalo umiva roke, kar je OZNA sporočila vrhovnemu poveljniku vojaške sanitete Jugoslavije dr. Gojku Nikolišu. Bilo je golo ovađstvo. To pa, da je v konspirativnih bolnišnicah na koncu sveta primanjkovalo celo vode, kaj šele razkužil in vsega drugega, je bilo več kot jasno. Po bolnišnicah je vladala strašna skromnost, če ne že revščina, uši, stenice, lakota ... Rogersu so tudi očitali vsak stik zunaj bolnišnice Ajdovec (Angleži so jo imenovali *Wild pig* – divji prašič), odhajanje v Dolenjske Toplice, nad katerimi je bolnišnica bila, in kjer se je okopal in očedil ter srečeval s Slovenko

Anico Sitar, ki je govorila angleško, ker je deset let živel v ZDA in se je tako lahko z njo pogovarjal. Očitali so mu tudi popolnoma nepomembne stvari, kot je bilo v primeru fanta, ki se je vrnil iz koncentracijskega taborišča in mu je Rogers pomagal. Tega so nato celo zaprli. Ogromno energije so slovenski politkomisarji porabili za zatiranje in ovajanje, kar je Rogers opisal kot nagnusno sledenje. Npr. neki fant je kot dijak šel v partizane in pisal vojni dnevnik. Pisal je o svojem vzponu in nato o OZNI ... Oktobra 1944 je bil ranjen v grodnico in so ga prenesli v bolnišnico Ajdovec, kjer je v dnevnik napisal, da bolničarka dr. Rogersa prebada s pogledi. Nato so partizanski ranjenci proti doktorju začeli pravi boj. Ozračje je postalo hudo moreče. Ker je ta fant to OZNI javil, je le-ta proti Rogersu sprožila pravo preiskavo in ugotavljala, kaj vse naj bi naredil narobe. Partijska celica je za bolnišnico Ajdovec celo zapisala, da se Rogers nikogar ne boji in se obnaša, kot bi bila bolnišnica njegova. To pa je bila takrat zelo huda obtožba.

Rogersova koliba je stala strmo nad bolnišnico Ajdovec in Rogers sam je zapisal, da so tam rasle najmogočnejše smreke, ki bi jih kdaj koli v življenju videl (kultivirani lastnik grof Auersperg jih je namreč zaščitil). Bilo je temno, mračno, turobno in melanholično vzdušje. Sončnih žarkov praktično ni videl. V dveh letih, ki jih je kot kirurg preživel v Jugoslaviji, je ves čas razen meseca na Visu, preživel v takšnih odmaknjenih okoljih, kjer tudi nikjer ni bilo elektrike. Tudi sama bolnišnica Ajdovec je bila lesena baraka, pokrita s smrečjem; v eni stavbi so bili bolniki, v drugi pa različni materiali. Stavbe so morale biti majhne, brez velikih dolgih linij, da se jih iz letal ni dalo videti. Rogersova bolnišnica Mali Ajdovec je bila namenjen skorajda izključno zdravljenju prestreljenih stegnenic, kar je spremljalo počasno in dolgotrajno zdravljenje, največkrat le z ekstenzijo, za katero je Rogers s svojo iznajdljivostjo sam improviziral številne pripomočke.

Ob koncu tega zapisa⁴ pa podajmo še krajši biografski oris partizanskega kirurga. Lindsay Rogers je bil rojen leta 1902⁵ na Novi Zelandiji v protestantski družini škotsko-severno-angleških priseljencev.

⁴ Avtorica zapisa je zaposlena na Inštitutu za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani.

⁵ Nekateri viri navajajo letnico 1901.

Bil je srednji od treh otrok, navdušen skavt in platinec, rad je bral in bil zaljubljen v vse vrste glasbe. Doma so visoko vrednotili izobrazbo. Vpisal se je na medicinsko fakulteto na Univerzi Ortega in se kmalu po zaključenem študiju posvetil vojni kirurgiji, saj so ga zanimale ekstremne in vojne razmere ter zdravstveno izobraževanje oficirjev. Kmalu je šel delat v Afriko, v Sudan, a se je vrnil na Novo Zelandijo in tam odprl zdravniško prakso. Ker pa je bil nemirni duh, se je odločil za delo ladijskega zdravnika in si s tem delom plačal pot na nadaljnji študij v Londonu. Leta 1939 je šel še na eno dolgo potovanje na Daljni vzhod in Karibske otoke, a septembra 1939, ko se je začela druga svetovna vojna, je že vstopil v medicinsko službo britanske kraljeve armade in sprva delal po bolnišnicah na Otoku, nakar je kot zdravnik odšel na fronto v Severni Afriki, najprej v Libijo in Tunizijo, nato na Sicilijo. Ker pa si ni želel vojno-medicinskega dela v zaledju, je zaprosil, da bi ga poslali med gverilske boje in tako je pristal v Jugoslaviji. Opraviti je moral tečaj za specialnega operativca med gverilci in tudi iz srbohrvaškega jezika. Od oktobra 1943 je deloval kot partizanski kirurg na Visu, nato v Liki in Bosni, od julija 1944 do februarja 1945 pa v Kočevskem rogu.

Po vojni je major Rogers potoval po vzhodni Aziji in nekaj let tudi poučeval kirurgijo v iraškem Bagdadu. Takrat je tudi napisal svoje spomine o kirurškem delu pri jugoslovanskih partizanih. Po vrnitvi na Novo Zelandijo si je kupil veliko kmetijo, se ukvarjal z živinorejo in delal kot podeželski zdravnik, poročil pa se je z medicinsko sestro, svojo mladostno ljubeznijo. Leta 1962 je tragično preminil v prometni nesreči, ko je v Novi Kaledoniji zapeljal v naraslo reko in utonil.

Leta po smrti je bil dr. Rogers odlikovan z jugoslovanskim redom za hrabrost in redom za zasluge, vendar takrat zanj ni vedel skoraj nihče več, pa tudi zapis z obrazložitvijo za podelitev nagrade se ni našel.

O dr. Rogersu je pričal njegov zdravniški kolega in prijatelj dr. Colin Scott Dafoe (1909–1969), ki je med vojno kot kirurg delal v Bosni,⁶ in je trdil, da v življenju ni srečal človeka, ki bi bil bližje genialnosti

kot Rogers. Med britanskimi oficirji je slovel tudi zaradi neverjetnega poguma, kar kaže tudi njegov volonterski odhod med gverilske bitke Balkana, namesto udobnega dela v varnem italijanskem zaledju.

Uradni slavospev dr. Rogersu pa je leta 1949 objavil škotski diplomat, diverzant in Churchillov odposlanec pri Titovem vrhovnem štabu Fitzroy Maclean v svojih spominih o 'Doc Rogersu', kjer je med drugim ob celi strani pohval zapisal: *»Za vojaške in politične zadeve se je bolj malo zanimal, jezika ni znal niti besede, tako da se je sporazumeval samo s kretnjami in s pomočjo prevajalcev. Po drugi strani pa je bil prevečkrat priča, kako zelo so pogumni, koliko bolečin prenesejo in koliko človeških vrlin imajo, da ne bi čutil nekakšnega občudovanja, pomešanega s simpatijo do 'Pattersonov' (partizanov), kot jim je rekel. In tudi oni so ga imeli radi in ga občudovali: brez besed so se podrežali njegovi avtoriteti in znanju. Njegova popularnost je bila tako velika, da sta se nekoč dva partizanska komandanta skregala zanj, tako da so morali poklicati Tita, da je uredil zadevo.«*

Alenka Puhar je povzela navdušenje Rogersovih kolegov nad njim takole: *»Bil je odličen, izredno delaven kirurg, ki je v najhujših trenutkih ohranil prisebnost duha in pri težkih odločitvah se je zmeraj optimistično oprijel vsake slamice. V vsakem razmesarjenem telesu je videl človeka, ki bo – če le mogoče! – živel naprej, ki bo moral hoditi, delati, misliti... Tudi v najtežjih okoliščinah se je kar najbolj potrudil.«*

Vse zapisano torej več kot nazorno vabi k temu, da knjigo preberemo.

Zvonka Zupanič Slavec

⁶ Colin Scott Dafoe: https://en.wikipedia.org/wiki/Colin_Scott_Dafoe